

MEHMED ÂKİF ERSOY'UN KURTULUŞ SAVAŞI ZAMANINDA YAPTIĞI VAAZLARDA KULLANDIĞI HADİSLERLE İLGİLİ BİR DEĞERLENDİRME*

*Mustafa KARABACAK***

ÖZET

Mehmet Âkif ERSOY, Osmanlı Devleti'nin sonu, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarını yaşamış münevver bir İslam şâiridir. Onun Balkan Harbi ve Milli Mücadele yıllarında vaazlarında âyet ve hadisleri kullanarak toplumun bilinçlenmesine, sorunların çözümüne katkıda bulunmaya çalıştığı bilinmektedir. Onun bu vaazları Eşref Edip tarafından kaleme alınmıştır. Mehmed Âkif'in yayınlanmış dokuz sohbet ve vaazı vardır, bunları da genel olarak üç başlık altında toplamak mümkündür: 1-İttihat ve Terakî Hey'eti İlmiyesi azası iken Şehzâdebaşı Kulübü'nde yaptığı konuşma; 2-Balkan Savaşı yıllarında Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye camilerinde yaptığı vaazlar; 3-İstiklal Savaşı yıllarında farklı camilerde yaptığı vaazlar. Toplam dokuz vaazından ilkinin 23 Ocak 1920 Cuma günü Balıkesir Zağnos Paşa Camii'nde; ikincisini Kasım 1920 Kastamonu Nasrullah Paşa Camii'nde; üçüncü ve dördüncüsünü Kasım ve Aralık 1920 Kastamonu'nun kazalarında; beşincisini Aralık 1920 Kastamonu'nun havâlisinde vermiştir. Balıkesir Zağnos Paşa Camii ile Kastamonu Nasrullah Paşa Camii'ndeki vaazı Sebilürreşâd'ın Kastamonu'da basılan 464. Sayısında yayımlanmış gördüğü rağbet dolayısıyla bu sayı birkaç defa bastırılarak Anadolu'ya ve cephelere gönderilmiştir.

Mehmed Âkif'in vaazlarında kullandığı toplam hadis sayısı 13'tür. Bu çalışmada, onun vaazlarında kullandığı hadisleri konularına göre guruplandırdık ve hadis kritiği açısından inceledik. Şüphesiz vaazların yapıldığı zamanlar toplumda, duygusal aklın ön plana çıktığı süreçlerdir. Aynı zamanda bu vaazların irticâli konuşmalar olduğunu da unutmamak gerekir. O, vaazlarında hadislerin bazen Arapça metninin tamamını, bazen bir kısmını, bazen de sadece hadisin tercümesini vermiştir. Âyet ve hadisleri kullanmadaki mahareti onun bu konulardakiengin bilgisine işaret etmektedir. Onun, mevzû haberler konusunda tepkisi bilinmekle birlikte; bazen hadislerin sıhhatini araştırmadan kullandığı da muhakkaktır. Âkif'in vaazlarında kullandığı hadisleri konularına göre gruplandırarak şu başlıklar altında inceledik. "İslam tevhid dinidir, Temizlik imanın yarısıdır, Ümmetin maruz kalacağı imtihanlar, Müslümanların dertleriyle ilgilenmek ve Cemaatten ayrılmamak".

Anahtar Kelimeler: Mehmed Âkif, İstiklal savaşı, vaaz, hadis.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri, El-mek: karabacakm67@hotmail.com

**AN ASSESSMENT ON HADITHS USED BY MEHMET AKIF
ERSOY IN HIS PREACHES IN THE ERA OF WAR OF
INDEPENDENCE**

ABSTRACT

Mehmet Akif Ersoy, who lived in the last years of the Ottoman Empire and the first years of the Republic of Turkey is an enlightened Islamic poet. It is known that during the Balkan Wars and War of Independence he used verses and hadiths to raise awareness of the society. In this process, his preaches have been very beneficial and they were written by Ashraf Edip. He published nine conversations and sermons and they are generally collected under three headings. 1- His speech at Sezadebası while he was a member of Union and Progress Council, 2- During the Balkan Wars his speeches at Suleymaniye, Fatih and Beyazit Mosques, 3- His preaches during the War of Independence at different mosques. His first preach was at Balıkesir Zagnos Pasha Mosque held on January 23, 1920; his second preach was at Nasrullah Mosque on November 1920, the third and the fourth were at different towns of Kastamonu on December 1920, the fifth was around Kastamonu on December 1920. His preaches at Zagnos Pasha Mosque and Nasrullah Pasha Mosque were published at magazine on its 464. issue in Kastamonu. These articles have been so much appreciated that they have been sent to different corners of Anatolia and frontiers as well.

We have detected a total of 13 hadiths. We have grouped them and created some titles. We have explained the hadiths on the basis of his opinions and examined the hadiths in terms of his hadith critics. Surely, his preachers were all done when the emotional mind of the society was at the highest level. It is also important to note that his preachings were improvisational and spontaneous speeches. In his preaches, he sometimes used the entire text of the hadiths in Arabic, sometimes a little part of it in Arabic and sometimes he gave the translations of the hadiths. His ingenuity in using verses and hadiths indicate his depth knowledge on these issues. Although his sensitivity is known about this, it is also obvious that he used hadiths without knowing the origins of these hadiths. They are grouped according to the subjects under the following headings: Islam is the religion of Tawheed (Monotheism) (Believes in the existence of only one God), Cleanliness is half of the faith, The trials undergone by the believers in life on Earth, Being concerned with the troubles of Muslim, Isolation from the community.

Key Words: Mehmed Âkif, The War of Independence, preaches, hadith.

Giriş

Mehmet Âkif ERSOY (1873-1936), Osmanlı Devleti'nin sonu, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarını yaşamış münevver bir İslam şâiridir. Yeni devletin kuruluşunda, halkın aydınlatılmasında katkısı azımsanmayacak kadar fazladır. Nitekim kendisine "Milli Mücadele'nin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014*

manevi lideri" sıfatı verilmiştir.¹ Hafızu'l-Kur'an olması,² Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesi görevinin ona verilmesi, şâirliğiyle birlikte Türkçe ve Arapçaya vukûfiyeti ve hadis kültürü³ onun bu konudaki İslam şâirliği ünvanına katkı sağlamıştır.⁴ O, aynı zamanda mütevâziliği ile de dikkat çekmiştir.⁵

Âkif, toplumun sıkıntılarıyla hemhal olmuş, insanların olduğu her yerde bulunmuştur. O, aynı zamanda Türk şiirinde toplum meselelerine en çok eğilen şâirdir.⁶ Nurettin Topçu'nun ifadesiyle: "Cemaatle hemhal, hemderd oldu. O, neslimizin ruhunun doktoruydu. Bedbaht bir nesil onu hastalarının başucunda, mezarlıkta, meyhanede, mahalle kahvesinde, hâsılı bütün sefaletlerinin yanında bulmuştu."⁷O, toplumun en sıkıntılı anlarında vaazlarıyla insanları aydınlatmıştır.

Mehmed Âkif'in yayınlanmış dokuz sohbet ve vaazı⁸ vardır. Bunları genel olarak üç başlık altında toplamak mümkündür: 1- İttihat ve Terakkî Hey'eti İlmiyesi azası iken yaptığı Şehzâdebaşı Kulübü'nde (Kasım 1910) "İttihat Yaşatır, Yükseltir- Tefrika Yakar, Öldürür" isimli konuşması, 2- Balkan Savaşı yıllarında yaptığı vaazlar, 3- İstiklal Savaşı yıllarında yaptığı vaazlar.

İlk vaazını Hacı Bayram Camii'nde⁹ veren Âkif, vaaz silsilesine yurdun değişik yerlerinde devam etmiştir. Dâru'l-Hikmeti'l-İslamiyye'deki görevinden ayrılmak zorunda olduğu bu ilk vaazı ile ilgili elimizde bilgi bulunmamaktadır. Onun vaazları Eşreb Edip tarafından kaleme alınmıştır. "Mevâiz-i Dîniyye: Birinci Kısım (İstanbul 1328). Mehmed Âkif'in bu vaazı, İttihad ve Terakki Hey'et-i İlmiyyesi âzası iken Şehzâdebaşı Kulübü'nde yaptığı —İttihad Yaşatır, Yükseltir, Tefrika Yakar, Öldürür- başlıklı konuşmasının metni olarak önce Sırât-ı Müstakîm'de çıkmış, ardından bu kitabın içinde tekrar yayımlanmıştır. Balkan Savaşı sırasında Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye camilerinde yaptığı vaazlar ise Sırât-ı Müstakîm'de neşredilmiştir. Balıkesir Zağnos Paşa Camii ile

¹ Okay, M. Orhan - Düzdağ, M. Ertuğrul, "Mehmet Âkif Ersoy", DİA., Ankara, 2003, XXVIII, 434.

² Kabaklı, Ahmet, *Mehmet Âkif*, Toker Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 1970, s. 19; Düzdağ, M. Ertuğrul, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, DİB Yayınları, 1. Basım, Ankara, 2012, s. 19.

³ Kâmil Miras'la birlikte Tefsir ve Hadis Usûlü okudukları, ayrıca Âkif'in Haccetü'l-Vedâ konulu şiire hazırlık amacıyla Ali el-Mutteki el-Hindî'nin *Kenzü'l-ummâl* adlı hadis kitabını mütalaa etmiştir. Cündioğlu, Düccane, *Bir Kur'an Şâiri*, Birun Yayınları, İstanbul, 2000, s. 32, 33.

⁴ Ahmed Nâim, *Tecrid-i Sarih*'in beşte biri yani 574 hadisini tercüme ve şerh edip tamamlamadan vefat edince Akif çok üzölmüştür. Daha sonra *Tecrid-i Sarih*'in tamamlama görevi Kamil Miras'a verilince sevincini şöyle izhar etmiştir: "Nâim'in vefatı ile bu eserin nâ tamam kalacağından çok korkuyordum. Fakat şimdi çok müteselli oldum. Diyanet riyaseti çok isabetli bir iş yapmış..." Edip, Eşref, *Mehmet Âkif*, Sebilürreşat Neşriyatı, 2. Basım, İstanbul, 1381/1962, s. 205.

⁵ *Tecrid-i Sarih*'in tercüme ve şerhine başlayan Ahmed Nâim, Âkif'e "Hadis tercümesi ile meşgul olmaya başlayınca ondan evvelki vaktimi ne kadar zayi ettiğimi anladım. Bu ilim dururken başka şeylerle uğraşmak ne boş şeymiş! Yüksek âlimlerin bu işe verdikleri ehemmiyetin sebebini de şimdi anladım." deyince o şöyle diyor: "Kur'an'la meşgul olsaydı, kim bilir ne söylerdi! Hakikaten bizim bildiğimiz şeyler Kur'an ve hadis ilminin ve âlimlerinin yanında hiç kalır." Edip, Eşref, *Mehmet Âkif*, s. 197. Ayrıca o *Safahat'ın* ikinci kitabı olan "Süleymaniye Kürsüsünde" şöyle demektedir:

"Beni kürsîde görüp, va'zedecek sanmayınız;
Ulemâdan değilim, şeklime aldanmayınız!
Dînin ahkâmını zâten fukahanz söyley,
Anlatırlar size bir müşkiliniz varsa eğer,
Bana siz âlem-i İslâm'ı sorun, söyleyeyim;

Çünkü hiçbir yeri yok gezmediğim, görmediğim." İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul, 1977, s. 162.

⁶ Okay, M. Orhan - Düzdağ, M. Ertuğrul, "Mehmet Âkif Ersoy", DİA., XXVIII, 43.

⁷ Topçu, Nureddin, *Mehmet Âkif*, Harekat Yayınları, İstanbul, 1970, s.16.

⁸ Dokuz vaazı nerelerde yaptığı ile ilgili ayrıntılar şöyledir: 1-Şehzâdebaşı kulübünde(1910), 2- Beyazıt Camii kürsüsünde(2 Şubat 1913, Pazar), 3-Fatih Camii kürsüsünde (7 Şubat 1913, Cuma), 4- Süleymaniye Camii kürsüsünde (14 Şubat 1913, Cuma), 5- Zağnos Paşa Camii kürsüsünde(23 Ocak 1920), 6- Nasrullah Camii kürsüsünde (Kasım 1920), 7-8- Kastamonu kazalarında (Kasım 1920), 9-Kastamonu havâlisinde (Aralık 1920). Bu vaazların hepsi birçok defa basılmıştır: Düzdağ, a.g.e., s. 179- 306; Abdülkadiroğlu, Abdülkerim-Nuran, *Mehmed Âkif'in Kur'an-ı Kerim Tefsiri Mev'ıza ve Hutbeleri*, DİB Yayınları, Ankara, 1992, s. 97- 187.

⁹ Okay, M. Orhan - Düzdağ, M. Ertuğrul, "Mehmet Âkif Ersoy", DİA., XXVIII, 434.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer2014

Kastamonu Nasrullah Paşa Camii'ndeki vaazı Sebîlürreşâd'ın Kastamonu'da basılan 464. Sayısında yayımlanmış, gördüğü rağbet dolayısıyla bu sayı birkaç defa bastırılarak Anadolu'ya ve cephelere gönderilmiştir. Ayrıca el-Cezîre Kumandanı Nihad Paşa tarafından müstakil bir risale halinde neşredilip (Diyarbakir 1337) bölgenin Elaziz, Diyarbakir, Bitlis ve Van gibi belli başlı vilâyetlerinde ve cephelerdeki askerlere dağıtılmıştır. Mehmed Âkif'in Kastamonu'da bulunduğu süre içinde civar kaza ve köylerde yaptığı konuşmaların özetlerini de Eşref Edip kaydedip derginin 465-467. Sayılarında yayımlamıştır. Bazıları yeni yazıyla birkaç defa basılan bu sekiz vaazın ilki hariç diğerleri, Abdülkerim ve Nuran Abdülkadiroğlu tarafından hazırlanan ve yukarıda adı geçen eserin ikinci kısmında yeni yazıya aktarılmıştır.¹⁰ Şehzâdebaşı Kulübü'nde verdiği de olmak üzere toplam dokuz vaazı M. Ertuğrul Düzdağ tarafından da yayınlanmıştır.¹¹

Bu çalışma, Mehmed Âkif ERSOY'un Kurtuluş Savaşı sırasında yaptığı vaazlardaki hadisleri kapsamaktadır. O, vaazların ilkinin 23 Ocak 1920 Cuma günü Balıkesir Zağnos Paşa Camii'nde; ikincisini Kasım 1920 Kastamonu Nasrullah Camii'nde; üçüncü ve dördüncüsünü Kasım ve Aralık 1920 Kastamonu kazalarında; beşincisini de Aralık 1920 Kastamonu havâlisinde vermiştir.

Kurtuluş Savaşı, İstiklâl Harbi ya da Millî Mücadele olarak adlandırılan, I. Dünya Savaşından yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nun İtilaf Devletleri'nin işgali sonucunda Misak-ı Millî sınırları içinde ülke bütünlüğünü korumak için girişilen çok cepheli siyasi ve askeri mücadeledir. 1919-1922 yılları arasında gerçekleşmiş ve 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi ile fiilen, 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile resmen sona ermiştir.¹²

İstiklal Savaşında yurdun büyük bir kısmı işgal edilmişti. İşgal altındaki yerlerdeki halkın zulüm, sefalet ve tahakküm altında olduğunu belirterek halk tarafından bunun iyi anlaşılması gerektiğini Âkif şöyle dile getirmektedir: “İstanbul'un İngilizlerin elinde, Halife-i Müsliminin küffârın esareti altında bulunduğunu, biçâre İstanbul halkının sefaletin, zulmün, tahakkümün dayanılacak eşkâlî altında inim inim inlediğini bütün dünya biliyor da bizler bilmiyoruz.”¹³

Âkif, bazı bölgelerdeki halkın güçlü düşmana karşı canla başla mücadele ettiklerini şöyle belirtmektedir: “Maraş ve Adana havalisindeki bir avuç kahraman dindaşımız, bir senedir Fransızların toplarına göğüs geriyorlar. Etraftan ciddi bir imdat alamadıkları, ehemmiyetli bir yardım göremedikleri halde, düşmanın en müthiş silahlarla müsella bulunan ordularına karşı duruyorlar. Yağmur gibi yağın kurşunlar, yıldırım gibi inen güller bunların azmini sarsmıyor. İslamı sonuna kadar müdafaa için vermiş oldukları ahde can kaygusu, ölüm korkusu gibi şeylerin zerre kadar tesiri olmuyor.”¹⁴

Bu çalışmada, Âkif'in İstiklal Savaşı yıllarında Balıkesir ve Kastamonu'da yaptığı vaazlarda kullandığı hadisler tespit edilip, kaynakları bulunup sıhhat durumu ve hadisle ilgili açıklamalar yapılmıştır. O, vaazlarında hadislerin bazen tamamını tercümesiyle birlikte, bazen bahsettiği konu ile ilgili kısmını, bazen sadece metnini, bazen de sadece tercümesini vermektedir.

Mehmed Âkif, vaazlarında tahmin edileceği gibi o zaman ki konjoktüre uygun olarak dinin emirlerine tam sarılmak, bilinçli olmak, ümitsizliğe düşmemek gibi konuları işlemiştir. O, konuşmalarında âyetleri temel almakla birlikte zaman zaman hadisleri de kullanmıştır. Vaazlarında az da olsa hadislerin sıhhati hakkında bilgi vermektedir. Onun, mevzû haberler konusunda tutumu açık olup hadis uydurucuları hakkında şöyle demektedir:

¹⁰ Okay, - Düzdağ, “Mehmet Âkif Ersoy”, DİA., XXVIII, 438.

¹¹ Düzdağ, a.g.e., s. 179- 306.

¹² Küçük, Cevdet, “Millî Mücadele”l, DİA., İstanbul, 2005, XXX, 76- 77.

¹³ Düzdağ, a.g.e., s. 291; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 176.

¹⁴ Düzdağ, a.g.e., s. 302; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 185.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Kitabı, Sünneti, İcmâi kaldırıp attık;
 Havâssı maskara yaptık, avâmı aldattık.
 Yıkıp şerîatı, bambaşka bir bina kurduk;
 Nebiye atf ile binlerce herze uydurduk!
 O hâli buldu ki bu cür'et; “yecuzu fi't-terğib...”
 Karar-ı erzeli fetvâ kesildi!... Hem ne garib,
 Hadîsi vaz'ediyorken sevâb uman bile var!
 Sevabı var mı imiş bir zaman gelir, anlar!
 Cihanı titretiyorken nidâ-yı “Men kezebe...”
 İşitmiyor mu, nedir, bir bakın şu bî- edebe:
 Lisân-ı pâk-i Nebîden yalanlar uyduruyor:
 Sıkılmadan da “sevap işledim” deyip duruyor!
 Düşünmedin mi girerken şerîfatın kanına?
 Cinâyetin kalacak zanneder misin yanına?
 Sevap ümid ediyor ha! Deyin ki nâmerde:
 Sevabı sen göreceksin huzur-i mahşerde.¹⁵

Mehmed Âkif'in burada bahsettiği hadis, kaynaklarda “mütevâtir hadis” olarak geçen baş tarafını kendisinin de verdiği şu hadistir:

“Kim benim adıma bile bile yalan isnad ederse, ateşteki yerine hazırlansın!”¹⁶

Hız. Peygamber'in yalan haberle ilgili bu rivayetinin herkes tarafından bilindiğinin Âkif'in şu sözünden anlaşılmaktadır: *Cihanı titretiyorken nidâ-yı “Men kezebe...”* Yine o bunun yapanın bir de sevap umduğunu belirtmektedir. Bu cüreti gösterenleri kıyamette şöyle bir akibetin beklediğini birdirmektedir:

Tepende gezdirecek ra'd-i intikamını Hak,
 Ki yıldırımları beyninde kaynayıp duracak.
 Yakandan inmeyecek dest-i kahrı husrânın...
 Nasıl iner ki, önünden kaçıp da nîrânın,
 Civâr-ı nûr-u nübüvvette mültecâ bulsan;
 Bu türlü kurtuluş imkânı yok ya... Kurtulsan;
 Şu izdihâmın elinden -ki belki bir milyar,
 Nüfûs-u hâsiredir- kaçmak ihtimali mi var?
 Bugün fesâdına kurban olan zavallıların
 Vebâli boynuna yüklenmesin mi yoksa, yarın?

¹⁵ Ersoy, M. Âkif, *Safahat*, Dördüncü Bölüm Fatih kürsüsünde (nşr: M. Ertuğrul Düzdağ), s. 274- 275.

¹⁶ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, Çağrı yayımları, İstanbul, 1401/1981, İlim, 38; Cenâiz, 34; Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuraşî, *el-Câmiu's-sahîh*, Çağrı yayımları, İstanbul, 1401/1981, Mukaddime, 3; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as. es-Sicistânî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981, İlim, 4; Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Servet, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981, İlim, 8; Menâkıb, 19; İbn Mâce, Ebû Abdullah b. Yezid el-Kazvinî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981, Mukaddime, 4.

Kolay mı ümmeti idlâl edip sefil etmek?
 Kolay mı dîni hurâfât içinde inletmek?
 Niçin Kitâb-ı İlâhî'yi pâyimâl ettin?
 Niçin şerîati murdâr elinle kirlettin?
 Çıkıp tepinmeye yok muydu başka bir sâha?
 Nedir bu salladığın çifte, Kâbetu'llâh'a?
 Herif! Şu millet-i mâsûmeden ne isterdin,
 Ki doğru yol diye tutun, dalâli gösterdin!¹⁷

Mehmed Âkif, vaazlarında kullandığı hadislerde az da olsa hadisin sıhhat durumu hakkında “hadis-i sahih”¹⁸ diyerek bilgi vermektedir. Onun vaazlarında Kur'an temeldir.¹⁹ “Kur'an incelemelerine verdiği önemin bir benzerini hadisler konusunda göremiyoruz.”²⁰

Mehmed Âkif, vaazlarında hadisleri verirken bazen hadis metninin tamamını, bazen bir kısmını okumaktadır. Biz de bu çalışmaya hadisleri onun verdiği şekliyle almaya çalıştık. Tercümesini verdiği hadislerde lafzî tercümeden daha çok manevî tercüme yaptığını dikkate alarak kasdettiği hadisi bazen bulmak kolayken, bazen de ihtimaller üzerinden giderek birkaç hadisi değerlendirdik. Ayrıca tesbit ettiğimiz hadisi hangi vaazında kullanmış bunu da belirttik. Hadisleri sıhhat yönünden değerlendirirken Buhârî (v. 256/869) ve Müslim'in (v. 261/875) *Sahih*'lerini eleştiri dışı tuttuk. Zira Buhârî ve Müslim'in eserleri rivâyet kitaplarının birinci tabakasından sayılmış²¹ ve bunların rivâyet ettikleri hadislerin büyük kısmının sahîhliği üzerinde genel bir kanaat oluşmuştur. Diğer hadislerde de ravilerin hepsini değerlendirme yerine varsa “mecruh” râvi hakkında âlimlerin görüşlerini verdik. Metin içinde hadisleri numarandırarak makalenin sonunda da genel bir taplo verdik. Tespit ettiğimiz hadisleri anlam itibariyle gruplandırarak farklı başlıklar altında değerlendirdik. Bu başlıklar; “İslam tevhid dinidir, Temizlik imanın yarısıdır, Ümmetin

¹⁷ Ersoy, *Safahat*, Dördüncü Bölüm Fatih kürsüsünde s. 275.

¹⁸ Düzdağ, a.g.e., s. 219; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 121.

¹⁹ Tüttün, Sevgi, “*Mehmet Âkif Ersoy'un Vaaz ve İrsad Faaliyetlerinde Kur'an Tefsirinin Yeri ve Önemi*” isimli makalesinde Âkif'in vaazlarında kaç tane âyet kullandığını ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Ona göre Âkif, Beyazıt Camii'ndeki vaazında on altı; Fatih Camii'ndeki vaazında on sekiz; Süleymaniye Camii vaazında ise sekiz âyetten istifade etmiştir. *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt 47, Sayı 4, s. 58- 60.

²⁰ Eren, Mehmet, *Mehmet Âkif Ersoy'un Tefsir Yazıları ile Vaaz ve Hutbelerinde Kullandığı Hadislerin Değerlendirilmesi*, SÜİFD., Sayı IX, s. 349. Bu makale Âkif'in bütün tefsir yazıları, vaaz ve hutbelerindeki hadislerle ilgili genel bir çalışma olup, bazı hadislerin sıhhat durumu hakkında değerlendirmeler verilmediği ve hadisçiliği üzerinde durulmadığı gibi hadisleri hangi ortamda ve şartlarda okuduğu da dikkate alınmamıştır. Makalenin ikincisi de aynı isimle yayınlanmıştır. Bkz. SÜİFD., Sayı X. Makalelerin sonunda hadisler hakkında genel değerlendirme de yapılmamıştır.

Yavuz Horoz, *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat'ta Anlam ve Telmiş Olarak Kullandığı Hadislerin İncelenmesi*, adlı Yüksek Lisans tezinde *Safahat'taki hadislerin sıhhat durumu hakkında şöyle bir sonuca varmıştır*: “Tesbit edebildiğimiz kadarıyla, *Safahat*'ın 16 yerinde anlam olarak kullanılan rivayetlerin 1 tanesi mütevatir, 9 tanesi sahih, 2 tanesi hasen, 2 tanesi zayıf ve 2 tanesi mevzûdur. 15 konuda telmiş yoluyla kullanıldığını tesbit ettiğimiz rivayetlerin 9 tanesi sahih, 2 tanesi hasen, 1 tanesi zayıf ve 3 tanesi mevzûdur. Bunlardan birine mevzû olduğunu bilerek ve bunu gerçekmiş gibi kullananlara karşı çıkararak işaret etmiştir. Dolayısıyla toplamda 4 tane mevzû 3 tane de zayıf rivayete bilmeden yer vermiştir. Her ne kadar bir Osmanlı âlimi olarak, hadis uydurmacılarına şiddetle karşı çıksa da, hadisleri seçerken bir hadis âlimi gibi titizlik göstermemiş, temel hadis kitaplarından seçme hassasiyetinde bulunmamış, sıhhat derecesini araştırmadan kullanmıştır.” s. 158. Zekeriya Güler de “*Mehmed Âkif'in Fatih Kürsüsünde ve Âsım'da Hadis Atıfları*” çalışmasında Yavuz Horoz'un tezine atıfta bulunarak Rivayet tekniği açısından Rasûl-i Ekrem'e nisbeti asılsız olan haberlere dair bu nevi gözden kaçan tasarruflar için *kasıtsız mevzu* (şibhü'l-vad' bi gayr-i kasdin veya alâ sebîli'l-ğalat lâ et-teammüd) tabiri kullanıldığını bildirerek Âkif'in kullandığı mevzû haberler için şöyle demektedir: “Şüphesiz hadis usul ilmine göre, bu nevi hatalara da düşülmemesi, düşülmesi halinde derhal düzeltilmesi gerektiği bilinmelidir.” S. 204.

²¹ Subhî, Sâlih, *Ulûmü'l-Hadis ve Mustalahuhû*, Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 18. Basım, Beyrut, 1991, s. 116, trc. Kandemir, M. Yaşar, *Hadis İlimleri Ve İstulahları*, DİBY., 2. Basım, Ankara, 1973, s. 94.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 9/8 Summer 2014

maruz kalacağı imtihanlar, Müslümanların dertleriyle ilgilenmek ve Cemaatten ayrılmamak"tır. İlk başlık "İslam tevhid dinidir."

1. İslam tevhid dinidir.

Mehmed Âkif, Kasım 1920 yılında Kastamonu kazalarında verdiği vaazında ana konu Arabistan, İran ve Hindistan tarafına gidecek Avrupalı bir bilim insanıyla karşılaşması ve onun Müslümanlar hakkında sahip olduğu önyargıları kırmak için ona söylediklerini cemaate anlatmaktadır. Hatta Âkif, en çok hadisi bu vaazında kullanmıştır. O, bu vaazında İslamın değişik yönlerini ele aldığı sekiz hadis kullanmıştır. Burada ele aldığı konulardan birisi de, Müslümanların dağınık olduğuna bakmayın İslam birlik beraberlik dinidir, demektir. Buna da şu hadisi delil getirmektedir.

"بَيْنِي الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ"

Abdullah b. Ömer'den (v. 73/692) rivayet edilen bu hadis farklı kaynaklarda geçmektedir.²² Mehmed Âkif, Kastamonu kazalarında²³ verdiği vaazda kullandığı bu hadis metninin tercümesi ve devamı şöyledir: "İslam beş temel üzerine bina edilmiştir. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın kulu ve Rasulü olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmak." (1)

Mehmed Âkif bu hadisin tercümesini vermeyip; fakat şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır. "Dinin beş muaazam direği vardır ki, beşi de doğrudan doğruya birliği, vahdeti iltizam eder. Kendisi en büyük bir farz, cemaatle edası ise müekked sünnet bulunan beş vakit namaz kadar bu vahdeti te'min edecek, idame edecek, ebediyyen tezahür ettirecek ilahi bir vasıta, bir rabıta hangi şeriatte, hangi harekette bulunabilir."²⁴

Abdullah b. Ömer'den (v. 73/692) rivayet edilen hadis "müttefekun aleyh" bir hadistir.

2. Temizlik İmanın Yarısıdır

Âkif, İslamda ibadetlerin dahi temizliksiz olmayacağını belirterek şöyle demektedir: "Bir kere bizim bedeni ibadetlerimiz temizlik üzerine müessesdir. Biz tamamıyla temiz olmadıkça ne abdest alabiliriz, ne Allah'ın huzuruna çıkabiliriz."²⁵ O, bu sözlerine şu hadisi delil getirmektedir:

«الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ»

"İmanın yarısı temizliktir, pâklıktır."²⁶ (2)

Hadis, Ebû Mâlik el-Eş'arî'den rivayet edilmiştir. Mehmed Âkif, Kastamonun kazalarında²⁷ verdiği vaazda metni ve tercümesiyle kullandığı bu hadis Müslim'de geçmekte ve uzunca bir hadisin baş tarafıdır. Hadisin devamının tercümesi şöyledir: "Elhamdülillah mîzânı doldurur. Subhanallâhi Velhamdülillâhi semalarla yer arasını doldurur. Namaz bir nurdur. Sadaka bir delildir. Sabır bir ışıktır. Kur'an senin, lehine, ya da aleyhine bir kanıttır. Tüm insanlar sabahleyin nefsinin satıcısıdır. İnsan ya nefsini azat edendir yahut onu helake götürendir!"

Rivayet edilen hadis Müslim'de (v. 261/875) geçmekte ve "sahîh"tir.

²² Buhârî, İman, 1; Müslim, İman 20,21; Tirmizî, İman, 3; Nesâî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *es-Sünen*, Çağrı yayınları, İstanbul, 1401/1981, İman, 13.

²³ Düzdağ, a.g.e., s. 276; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 164.

²⁴ Düzdağ, a.g.e., s. 275; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 165.

²⁵ Düzdağ, a.g.e., s. 275; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 164.

²⁶ Müslim, Tahâret, 1.

²⁷ Düzdağ, a.g.e., s. 276; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 164.

3. Ümmetin maruz kalacağı imtihanlar

İslamın emirleri bir bütündür. Emirlerin bir kısmını alıp, bir kısmını bırakmak Allah tarafından yasaklanmıştır. Âkif'in tercümesiyle âyet şöyledir: “Yoksa sizler Kitâbullah’ın bir kısmına iman ediyorsunuz da diğer kısmını inkâr mı ediyorsunuz?”²⁸

Mehmed Âkif, Muhammed Ümmeti’nin yaşadığı yerlerdeki Müslümanların durumunu şöyle tarif etmektedir: “Bir Müslüman yurduna giderseniz, oradaki Müslümanlarda yalnız namazı görürsünüz. Burada namaz kadar ehemmiyetli zekatı hiç kimse edâ etmiyor. Diğer bir Müslüman yurduna uğrarsınız, orada sadece namaz ve oruca ehemmiyet verildiğini; fakat Müslümanlar arasında bulunması gereken vahdet, yardımlaşma, şefkat ve merhamet hislerinden bir eser olmadığını görürsünüz. Yine bir başka Müslüman yurduna giderseniz, hacca gitmemiş çok az insan bulursunuz; ama Müslümanlıkla hiç bir zaman birleşemeyecek bid’atler, kötülükler ve rezil âdetler görürsünüz.”²⁹ Belki de Müslümanların dini bütün olarak benimsememenin bir gereği olarak diğer ümmetlerin başına gelen bazı sıkıntılar Muhammed Ümmeti’nin de başına gelecektir. Âkif, bunu teyid için şu hadisi örnek vermektedir:

“Benim ümmetim de diğer ümmetlerin uğradıkları hastalığa uğrayacaktır ki bu hastalık nankörlük, şımarıklık, haseb neseble övünmek, dünya için birbiriyle boğuşmak, yekdiğere buğz etmek, birbirini kıskanmak belasıdır. Ümmetim bu belalara tutularak nihayet haddi aşacak ve bu taşkınlığın arakasından sebebi, mâhiyeti mechul bir kıtâl zuhûra gelecektir.”³⁰ (3)

Âkif, Kastamonu’nun kazalarında verdiği vaazlarında³¹ kullandığı bu hadisin hem metnini hem de tercümesini vermiştir. Biz de, hadisin metni kaynaklarda geçtiği şekilden farklılıklar içermesi dolayısıyla metnini değil; Âkif’in tercümesini verdik. Ebû Hüreyre’den (v. 58/678) rivayet edilen hadise Suyûtî (v. 911/1505) “sahîh” demiştir. Hâkim’in (v. 405/1014) de “sahîh” dediği ve Zehebî’nin (v. 748/1347) de aynı görüşte olduğu belirtilmiştir. Irâkî ise senede “ceyyid” demektedir.³² Hadis “sahîh”tir.

Muhammed Ümmeti kendi İslam kimliklerini koruyamamalarının bir neticesi olacak ki başka ümmetleri takip edeceklerdir. Âkif, Muhammed Ümmeti’nin takip de aşırı gideceklerini şu hadisi örnek vermektedir:

«لَتَتَّبِعُنَّ سَنَنَ مَنْ قَبْلَكُمْ شَيْرًا بِشَيْرٍ، وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ، حَتَّىٰ لَوْ سَلَكُوا جُرْزُؤًا لَسَلَكْتُمُوهُ»

“Hiç şüphe yok ki sizlerden evvelki ümmetlerin tutmuş olduğu yolu tutacaksınız. Onların izini karış karış, arşın arşın ta’kib edeceksiniz. Bu uysallıkta o kadar ifrata varacaksınız ki, onlar bir kertenkele deliğine girmiş olsalar, siz de arkalarından gireceksiniz.”³³ (4)

²⁸ el-Bakara, 2/85.

²⁹ Düzdağ, a.g.e., s. 286; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 172.

³⁰ Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb, *el-Mu'cemu'l-avsât*, Dârü'l-Haremeyn, Kahire, trs., IX, 23 (hadis no: 9016); Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman, *el-Câmiu's-sağır fi ehâdîsi'l-beşiri'n-nezîr*, 4. Basım, Kahire, 1373/1954, II, 36 (hadis no:4763). Kaynaklarda Rasûlullah’ın (s.a.v.) “Benim ümmetim de diğer ümmetlerin uğradıkları hastalığı uğrayacaklardır” buyurması ve sahabenin de “Ümmetin hastalığı nedir?” diye solması üzerine kalan kısmını söylemiştir. Kaynaklarda geçen hadisin metni şöyledir:

«سَيُصِيبُ أُمَّيَّةَ الْأُمَمِ» فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا ذَا الْأُمَمِ؟ قَالَ: «الْأَنْسَرُ، وَالْبَطْنُ، وَالتَّدَائِيرُ، وَالتَّنَافُسُ فِي الدُّنْيَا، وَالتَّبَاغُضُ، وَالْخُلُوعُ، حَتَّىٰ كُونَ لِبَعْضٍ مُّكِبًا لِبَعْضٍ»

Ayrıca Mehmed Âkif okuduğu metinle kaynaklarda ki metinde küçük farklılıklar vardır.

³¹ Düzdağ, a.g.e., s. 283; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 170.

³² Münâvî, Şerefüddin Yahyâ b. Muhammed, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmiu's-sağır*, Dârü'l-ma'refe, 2. Basım, Beyrut, 1391/1972, V, 125- 126 (hadis no: 4763). Hadisin senedi şöyledir: el-Mikdâm--- Yahyâ b. Bükeyr--- Abdullah b. Vehb--- Ebû Hânî Humeyd b. Hânî--- Ebû Saîd el-Gıfârî--- Ebû Hüreyre.

³³ Buhârî, Enbiyâ, 50; İ'tisam, 14; Müslim, İlim, 6; İbn Mâce, Fiten, 17.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Hadis, Ebû Saîd el-Hudrî (v. 74/694) ve Ebû Hüreyre'den (v. 58/678) rivâyet edildi. Mehmed Âkif, Kastamonu'nun kazalarında verdiği vaazlarında³⁴ kullandığı hadisin bu kısmının hem metnini hem de tercümesini vermiştir.

Mehmed Âkif'in metnini okumadığı; ama tercümesini verdiği hadisin devamı şöyledir: Onun tercüme ve anlatımıyla: Aleyhisselâtu vesselâm Efendimiz bu hadisi buyurdıkları zaman Ashab-ı Kiram Rıdvanullâhi aleyhim ecmaîn Efendilerimiz:

-Ya Rasûlellah! Günün birinde böyle böyle arkalarına düşeceğimiz ümmetler Yahudilerle Hristiyanlar mıdır? diye sormuşlar. Rasûl-i Ekrem efendilerimiz de cevaben.

-“Ya kimler olacak” buyurmuşlar.³⁵

Hadis Buhârî ve Müslim'de geçmekte ve “sahîh”tir.

Müslümanlar başka milletleri takip yerine kendi kitaplarına uymaları gerekir. Kurtulmaları için doğru olan budur. Âkif'in tercümesiyle ilgili âyet meâlî şöyledir: “**İşte bu benim yolumdur ki dosdoğrudur, hiç şaşmak bilmez. Siz ancak bu yolu tutunuz; sağa sola sapan diğer yollara uymayınız. Sonra Cenab-ı Hakk'ın yolundan ayrılmış olursunuz.**”³⁶

Allah'ın yolu bilindiği gibi Kur'an-ı Kerim'dir. Başka yollara sapmadan ona sarılmalıdır. Ümmü'l- Mü'minin fendimize, Efendimizin ahlakından sorulunca “Kur'an okuduğunuz yok mu? İşte o Nebiyy-i Muazzam'ın ahlakı baştanbaşa Kur'an idi” buyurmuşlar.³⁷ (5)

Hadis Müslim'de geçmekte ve “sahîh”tir.

Kurtuluş için Kur'an'ın tamamına inanmak ve uymak gerektiğidir. Böyle olmakla birlikte bu dinin kolaylık dini olduğu da unutulmamalıdır.

«إِنَّ هَذَا الدِّينَ يُسْرٌ»

“Hiç şüphe yoktur ki bu din sırf kolaylıktır.”³⁸ (6)

Hadis, Ebû Hüreyre'den (v. 58/678) rivayet edilmiştir. Kastamonu'nun kazalarında verdiği vaazlarında³⁹kullandığı bu hadisi Mehmed Âkif, hem metnini hem de tercümesini vermiştir.

Hadis Buhârî'de geçmekte ve “sahîh”tir.

4. Müslümanların dertleriyle ilgilenmek

Âkif'in ısrarla üzerinde durduğu konulardan birisi de Müslümanları birbirlerinin dertleriyle ilgilenmesidir. Bunun için de şu hadisle delil getirmektedir:

من اصبح لايهتم بالمسلمين فليس منهم

“Müslümanların dertini dert etmeyen Müslüman değildir.”⁴⁰ (7)

³⁴ Düzdağ, a.g.e., s. 283; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 170.

³⁵ Düzdağ, a.g.e., s. 283; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 170- 171.

³⁶ el-En'am, 6/153.

³⁷ Müslim, Misafirin, 139. Bu hadiste Akif'in Kastamonu'nun kazalarında söylediği hadislerdendir. Bkz. Düzdağ, a.g.e., s. 286- 287; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 173.

³⁸ Buhârî, İman, 29; Nesâî, İman, 28. Âkif, vaazında hadisin baş tarafını kullanmıştır. Hadisin devam şöyledir:

« وَلَيْشَاءَ الدِّينَ أَخَذَ إِلَّا عَلَيْهِ، فَسَدُّ دُأْوِ قَارِبُوا، وَأَبْشُرُوا، وَيَسْرُوا، وَاسْتَعِينُوا بِالْعَدْوَةِ وَالرُّوحَةِ، وَشِي وَمِنَ الدَّلْجَةِ »

³⁹ Düzdağ, a.g.e., s. 287; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 173.

⁴⁰ Suyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, II, 164. Âkif, böyle ideal bir Müslümanlığın zor olduğunu biliyordu. Buna *Safahat*, Beşinci Bölüm, Hatıralar'da şöyle işaret etmektedir:

“ Müslümanlık nerde! Bizden geçmiş insanlık bile...

Mehmed Âkîf'in vaazlarında en fazla kullandığı hadistir. Kastamonu kazalarında⁴¹ verdiği vaazlarda kullanmıştır. Ayrıca bu hadisi Balkan Şavaşı yıllarında Süleymaniye Camii⁴² ve Nasrullah Camii'nde⁴³ verdiği vaazlarında da kullanmıştır. Suyûtî'nin (v. 911/1505) "sahîh" dediği hadis, İbn Mes'ud'dan (v. 32/632) rivayet edilmiştir. Hadisi biraz farklılıklarla, Taberânî (v.360/971) *el-Mu'cemü'l-evsat*'nda Ebû Zer (v. 32/653) ve Huzeyfe b. el-Yemân'dan (v. 36/656);⁴⁴ Hâkim (v. 405/1014) *Müstedrek*'in de ise İbn Mes'ud (v. 32/632) ve Huzeyfe b. el-Yemân'dan (v. 36/656) rivayet etmiştir.⁴⁵ Hâkim'in rivayet ettiği bu hadisin her iki senedinde de İshâk b. Bişr ortaktır. Zehebî (748/1347), İbn Mes'ud rivayetinde senette İshâk ve Mukâtil için "sika ve sâdik değiller" derken; Huzeyfe rivayetine İshâk'tan dolayı haberin "mevzû" olduğunu belirtmiştir.⁴⁶ Heysemî (v. 807/1404) de Ebû Zer rivayetindeki Yezîd b. Rabia'ya "metrûk" demektedir.⁴⁷ Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî (v. 1420/1999) ise; Ebû Zer rivayetine "zaîfun cidden";⁴⁸ Huzeyfe b. el-Yemân⁴⁹ ve İbn Mes'ud⁵⁰ rivayetine "zaîf" demektedir. Hadis hakkında farklı değerlendirmeler olsa da hadisi "zayıf" olarak değerlendirebiliriz.

5. Cemaatten ayrılmamak gerekir

Âkîf, İslamın ana emirlerden birisinin Müslümanların birbirlerini kardeş olarak görmeleri, birlik beraberlik içinde yaşamalarıdır. Bu, onun özellikle Kastamonu kazalarında verdiği vaazlarında savunduğu esaslardan birisidir. Âkîf, Avrupalı bir bilim insanının dünya

Âlem aldatmaksız maksad, aldanan yok, nâfile!

Kaç hakîki Müslüman gördümse: Hep makberdedir!

Müslümanlık bilmem amma, gâlibâ göklerde dir!" s. 311.

⁴¹ Düzdağ, a.g.e., s. 305; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 186.

⁴² Hadisi burada metin ve tercümesiyle birlikte kullanmıştır. Düzdağ, a.g.e., s. 217; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 120. Aynı metin olduğunu düşündüğümüz hadisi burada şöyle tercüme etmiştir: "Bir adam ki Müslümanların dertleriyle dertlenmez; Müslümanların felâketinden müteessir olmaz; onların imdadına koşmaz; o adam hiçbir vakit Müslüman olamaz."

⁴³ Düzdağ, a.g.e., s. 248; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 144. Aynı metin olduğunu düşündüğümüz hadisi burada şöyle tercüme etmiştir: "Efrâd-ı müsliminden biri diğer dindaşlarını kendi öz kardeşi bilmedikçe, onların meserretleriyle mesrur, musibetleriyle, matemiyile mahzun olmadıkça Müslüman olamaz."

⁴⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, I,155 (hadis no: 471), VII, 270 (7473). Ayrıca Huzeyfe rivayeti için bkz. *el-Mu'cemü's-sagîr*, el-Mektebü'l-İslâmiyye, Beyrut- Ammân, I. Basım, 1405/1985, II, 131 (hadis no: 907).

Ebû Zer rivayetinin metin ve senedi şöyledir:

«مَنْ أَصَحَّ وَهَمُّهُ الدُّنْيَا، فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ، وَمَنْ لَمْ يَهْتَمَّ بِالْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ، وَمَنْ أَعْطَى الدَّلَّ مِنْ نَفْسِهِ طَائِعًا غَيْرَ مُكْرَمٍ، فَلَيْسَ مِنَّا»

Ahmed--- Ebû Tevbe--- Yezîd b. Rabia--- Ebû'l-Eş'as es-San'ânî--- Ebû Osman en-Nehdî--- Ebû Zer.

⁴⁵ Hâkim en-Neysâbü'rî, İbnü'l-Beyyî' Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn ve bi zeylihi et-telhîs li'l-Hâfiz ez-Zehabî*, Mektebetü'l-matbaatü'l-İslâmiyye, Beyrut, trs., IV, 317 (hadis no: 7889), 320 (hadis no:7902). Hadisin metin ve senetleri şöyledir:

«مَنْ أَصَحَّ وَهَمُّهُ الدُّنْيَا كَبُرَ هَمُّهُ فَالْحَقَّ اللَّهُ بِسَيِّئَاتِهِ، وَمَنْ أَعْطَى الدَّلَّ مِنْ نَفْسِهِ طَائِعًا غَيْرَ مُكْرَمٍ فَلَيْسَ مِنْهُمْ»

Abdülbâkî b. Kânî' el-Hâfiz--- Ubeydullâh b. Ahmed b. el-Hasen el-Mervezî--- İshâk b. Bişr--- Mukâtil b. Süleyman--- Hammâd--- İbrahim--- Abdurrahman b. Yezîd--- İbn Mes'ud. Bu hadisi aynı lafızlarla Beyhakî de Enes b. Mâlik'ten rivayet etmiş ve senedinin "zayıf" olduğunu belirtmiştir. Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ el-Horasânî, *Şuabü'l-ıman*, Mektebetü'r-Rüşd, I. Basım, Riyad, 1423/2003, XIII, 155 (hadis no: 10102).

«مَنْ أَصَحَّ وَهَمُّهُ الدُّنْيَا كَبُرَ هَمُّهُ فَالْحَقَّ اللَّهُ بِسَيِّئَاتِهِ، وَمَنْ أَعْطَى الدَّلَّ مِنْ نَفْسِهِ طَائِعًا غَيْرَ مُكْرَمٍ فَلَيْسَ مِنْهُمْ»

Ca'fer b. Muhammed el-Haledî---el-Hasen b. Ali el-Kattân – İsmail b. el-Attâr – İshâk b. Bişr --- Süfyân es-Sevrî--- el-A'meş--- Şakîk b. Seleme--- Huzeyfe.

⁴⁶ Ayrıca İbn Mes'ud rivayeti için bakınız: Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, IV, 67 (hadis no: 8453).

⁴⁷ Heysemî, Nureddin Ali b. Ebubekir, *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, 1414/1994, X, 248 (hadis no: 17817).

⁴⁸ Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn, *Zaîfu "et-Tergîb ve't-Terhib"*, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, trs., I, 266.

⁴⁹ Elbânî, *Zaîfu "et-Tergîb ve't-Terhib"*, I, 275.

⁵⁰ Elbânî, *Zaîfu "el-Camiu'sagîr ve ziyâdetih"*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, trs., I, 783.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Müslümanlarının durumuna bakarak şöyle dediğini aktarmaktadır: “Ötekiler el ele, baş başa vermişler, cemiyetler, cemaatler, şirketler vücûda getirmişler. Mes’ud bir halde terakkî ediyorlar, teâli ediyorlar. (Sizler) Cemiyetsiz, cemaatsiz, nizamsız, intizamsız yaşıyorsunuz. Dindaşım dediği adamlar arasında hiçbir rabita yok. Onların saadetinden memnun olmak, felaketinden acı duymak şöyle dursun, haberdar bile değil.”⁵¹

Mehmed Âkif, Müslümanların bu durumunun İslamın hakikatini yansıtmadığını, dolayısıyla suçun İslamın değil, Müslümanların olduğunu belirtmektedir. Bu tıpkı birkaç hasta hekim görmekle, doktorluğun aleyhinde bulunmak gibidir, demektedir. İslamın hakikatinin birlik beraberlik olduğunu şu hadisle delil getirmektedir.

“Dünyadaki Müslümanların hepsi bir vücudun a’zayı muhtelifesi gibidir. Birisine bir elem isabet etti mi, diğerleri de duyacaklar.”

“Dünyanın öbür ucundaki bir müslümanın ayağına diken batsa ben onun acısını kalbimde duyuyorum.” (8)

Mehmed Âkif, bu hadis iki defa vaazlarında kullanmıştır. Her ikisini de Balkan Savaşı zamanında Fatih Camii’nde⁵² verdiği vaazında ikisini birlikte kullandığı gibi ikincisini de Kastamonu Nasrullah Camii’nde⁵³ kullanmıştır. Âkif bu hadisleri verirken hadis metni yerine “Aleyhisselatü ve’s-Selam Efendimiz buyuruyor ki” diyerek tercümesini vermiştir. Onun verdiği bu tercümeyle de manen tercüme kabul ediyoruz; çünkü tam bu tercüme karşılık gelen bir hadis metni kaynaklarda bulamadık. Fakat telmihle şu hadis kastedilmiş olabilir:

“Mü’minler tek bir vücud gibidirler. O vücutta baş ağrıdığına vücudun diğer azaları uykusuzluk ve ateşlenme ile ona eşlik ederler.”⁵⁴

Buhârî de ise benzer rivayet şöyledir: “Birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamette, birbirlerine şefkatte Mü’minleri bir beden misali gibi görürsün. Ondan bir uzuv rahatsız olsa, diğer uzuvlar uykusuzluk ve hararetle ona iştirak ederler.”⁵⁵

Hadis Buhârî (v. 256/869) ve Müslim’de (v. 261/875) geçmekte ve “sahîh”tir.

«مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ»

“Cemaat-i Müsliminden bir karış ayrılan kimse Müslümanlık ribkasını boynundan çıkarıp atmış olur.”⁵⁶(9)

Âkif, Kastamonu’nun kazalarında verdiği vaazlarında⁵⁷ kullandığı bu hadisin hem metnini hem de tercümesini vermiştir.

Ebû Zerr el-Gıfârî’den (v. 32/653) rivayet edildi. Hadisin “sahîh” rivayeti vardır.

«مَنْ فَارَقَ فَلَيْسَ مِنَّا»

“Ümmeti islamiye arasında tefrika çıkaran, fesat çıkaran bizden değildir.”⁵⁸ (10)

⁵¹ Düzdağ, a.g.e., s. 273; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 163.

⁵² Düzdağ, a.g.e., s. 212; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 116- 117.

⁵³ Düzdağ, a.g.e., s. 249; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 144.

⁵⁴ Müslim, Birr, 66, 67.

⁵⁵ Buhârî, edeb, 27.

⁵⁶ Ebû Dâvûd, Sunnet, 26; Tirmizî, Edeb, 78. Benzer hadis için bkz: Buhârî, Fiten, 2; Müslim, İmâre, 55.

⁵⁷ Düzdağ, a.g.e., s. 278; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 166.

⁵⁸ Suyûtî, *el-Câmiu’s-sağîr*, II, 177; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, Mektebetü İbn Teymiye, 2. Basım, Kahire, trs., XX, 228 (hadis no:535); *ed-Duâ li’t-Taberânî*, Dâru’l-kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1992, s. 582 (hadis no: 2113).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer2014

Âkif, Kastamonu'nun kazalarında verdiği vaazlarda⁵⁹ kullandığı bu hadisin hem metnini hem de tercümesini vermiştir. Ma'kıl b. Yesar'dan rivayet edilen bu hadise Suyûtî (v. 911/1505) "sahîh" demektir. Heysemî (v. 807/1404), hadisin senedindeki Nasr b. Tarîf için "kezzab"⁶⁰ derken; Muhammed Nâsirudîn el-Elbânî (v. 1420/1999) ise hadisin "mevzû" olduğunu belirtmiştir.⁶¹

Hadisin ravilerinden Esed b. Mûsâ, Taberânî (v. 360/971) rivayetinde hadiste kastedilenin "anne ile oğlunu veya kardeşlerin arasını ayıran"⁶² şeklinde anlaşılması gerektiğini bildirmektedir. Ayrıca bu anlamı destekleyen Ebû Eyyûb el-Ensârî'den (v. 49/669) rivayet edilmiş "sahîh" bir hadiste "Anne ile oğlunun arasını ayıran kıyamet gününde de Allah onunla sevdiği arasını ayırır."⁶³ buyurulmuştur. Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd b. Küleyb el-Ensârî'nin rivayet ettiği bu hadis Âkif'in tercüme ettiği gibi genel bir anlamı desteklememektedir.

Âkif'in vaazlarında kullandığı hadis bu lafızlarla sadece Ma'kıl b. Yesar'dan rivayet edilmiş ve senedde bulunan Nasr b. Tarîf'ten dolayı "mevzû"dur.

"Cemaatten uzaklaşmak Allah'tan uzaklaşmaktır." (11)

Âkif'in Kastamonu kazalarında⁶⁴ verdiği vaazda kullandığı bu hadisi tercüme olarak kullandığından bu mealde birçok hadis olmakla birlikte tam bu mealde hadise rastlayamadık. Âkif'in metnini verdiği hadisler hariç, tercümeleme manevi tercüme olabilir. Veya "Allah'tan uzaklaşmıştır" yerine "İslamdan uzaklaşmıştır" kullanmış olabilir. Başta vaazlar olmak üzere hadisin metnini okumadıktan sonra tercümede küçük farklılıkların olabileceğidir. Âkif'in bahsettiği hadis "Cemaatten bir karış ayrılan İslam'dan ayrılmıştır"⁶⁵ veya "Kim cemaatten ayılır ve itaati kabul etmezse, katında hiçbir değeri olmaksızın Allah ile karşılaşır"⁶⁶ olduğunu düşünüyoruz.

Her iki hadis de Huzeyfe'den rivayet edildi. Birinci hadisin senedindeki Muhammed b. Ubeydullah hakkında Bezzâr (v. 292/905) "leyyinü'l-hadis" demektir. İkinci hadis hakkında Şuayb Arnaûd, Kesir b. Ebî Kesir hakkındaki ihtilaftan dolayı isnadının "hasen" olduğunu söylemiştir.⁶⁷

Safahat'ta ise buna "Alınlar Terlemeli" şiiirinde şöyle işaret etmektedir:

Uzaklaşsan da îmandan, cema'atten uzaklaşma.

⁵⁹ Düzdağ, a.g.e., s. 278; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 166.

⁶⁰ Münâvî, *Fezû'l-kadîr şerhu'l-Câmiu's-sağîr*, IV, 187 (hadis no: 8888). Hadisin senedi şöyledir: el-Mikdâm b. Dâvûd--- Esed b. Mûsâ--- Nasr b. Tarîf--- Süleyman et-Teymî--- Talik--- Ebîhi---Ma'kıl b. Yesâr.

⁶¹ Elbânî, *Silsileyü ehâdîsi'z-zâifeti ve'l-mevzûati ve eserihe's-seyyüü fi'l-ümmi*, Dâru'l-Maârif, I, Basım, Riyad, 1412/1992, VII, 111 (hadis no: 3111); *Zâifu "el-Camiu'sağîr ve ziyâdetih"*, I, 824 (hadis no: 5722); Ayrıca Münâvî, *Fezû'l-kadîr*, VI, 187 (hadis no:12497).

⁶² Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XX, 228 (hadis no:535); *ed-Duâ li't-Taberânî*, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, s.582 (hadis no: 2113).

⁶³ Tirmizî, *Büyu'*, 52; Siyer, 17; İbn Mâce, *Ticarât*, 46; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl b. Behram, *es-Sünen*, İstanbul, 1992, Siyer, 38; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982/1402, V, 413, 414. Elbânî, Ebû Eyyûb'un rivayet ettiği hadise "sahîh" demektir. Bkz. Münâvî, *Fezû'l-kadîr*, VI, 187 (hadis no:11358).

⁶⁴ Düzdağ, a.g.e., s.277; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s.165.

⁶⁵ Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik b. Hallâd , *el-Müsned*, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine, 1988, VII, 334 (hadis no: 2933).Hadisin senedi şöyledir: Ma'mer b. Sehl--- Âmir b. Müdrîk--- Muhammed b. Ubeydullah--- Ebû İshâk--- Sıla--- Huzeyfe. Benzer hadisler için bkz. Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Müessesetü'r-Risâle, I, Basım, Beyrut, 1421/2001, III, 428 (hadis no: 3649). Hadis, Huzeyfe'den rivayet edildi. Senetteki Muhammed b. Ubeydullah hakkında Bezzâr, "leyyinü'l-hadis" demektir.

⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 387, 406.

⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (thk. Arnaûd, Şuayb- Mürşid, Âdil, *el-Mevsûatü'l-hadîsiyye Müsnedü İmam Ahmed b. Hanbel*), Müessesetü'r-Risâle, I, Basım, Beyrut, 1421/2001, XXXVIII, 324, 441 (Hadis no:23288, 23452).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

İşit, bir hükm-i kâti var ki istînâfa yok meydan:

«Cema'atten uzaklaşmak, uzaklaşmaktır Allah'tan.»⁶⁸

“Allah'ın eli cemaatin üzerindedir.”⁶⁹ (12)

Tirmizî'nin (v. 279/892) “hasen garib”, el-Elbânî'nin (v. 1420/1999) “sahih” dediği bu hadis İbn Abbas'tan (v. 68/688) rivayet edilmiştir. Âkif, bu hadisi Kastamonu kazalarında⁷⁰ sadece meal olarak kullanmıştır.

“Cemaat rahmettir, ayrılık azabdır.”⁷¹ (13)

Hadis, sadece en-Nu'man b. Beşîr'den (v. 64/684) rivayet edilmiştir. Âkif, bu hadisi Kastamonu kazalarında⁷² sadece meal olarak kullanmıştır. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî (v. 1420/1999) hadise “hasen”⁷³ demiştir.

Mehmed Âkif, bu hadisleri verdikten sonra, şöyle demektedir: “İmanın tam olması için Müslümanlardan her birinin diğerini kendi nefsi kadar aziz, muhterem, mütezem tutması elzemdir, meallerinde birçok ehâdis-i şerif vârid olmuştur ki, hepsi ümmet-i İslamiye arasında vahdet, teâvün, ittifak, tenâsur husûlünü âmirdir.”⁷⁴

SONUÇ

Mehmet Âkif ERSOY, Osmanlı Devleti'nin sonu, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarını yaşamış münevver bir İslam şâiridir. Onun Balkan Harbi ve Milli Mücadele yıllarında vaazlarında âyet ve hadisleri kullanarak toplumun bilinçlenmesine, sorunların çözümüne katkıda bulunmaya çalıştığı bilinmektedir.

Mehmed Âkif, vaazlarında tahmin edileceği gibi o zaman ki konjoktüre uygun olarak mücadele etmek, yabancıların oyunlarına kanmamak, dine sarılmak, dini bütün olarak uygulamak ve benzeri konularını işlemiştir. O zaman ki durum düşünülürse bu konular halkın tam ihtiyaç duyduğu konulardır. O, konuşmalarında âyetleri temel almakla birlikte, zaman zaman hadisleri de kullanmıştır.

Biz de bu çalışmada camilerde yaptığı vaazlarda kullandığı hadisleri hadis kritiği açısından inceledik. Şüphesiz vaazların yapıldığı zamanlar toplumda duygusal aklın ön plana çıktığı süreçlerdir. Aynı zamanda bu vaazların irticâli konuşmalar olduğunu da unutmamak gerekir. O, vaazlarında hadislerin bazen arapça metninin tamamını, bazen bir kısmını, bazen de sadece hadisin tercümesini vermiştir. Tercümelerinde de manevî tercüme yapmıştır. Âyet ve hadisleri

⁶⁸ Safahat, Yedinci Kitap Gölgele, s. 454.

⁶⁹ Tirmizî, Fiten, 7; Suyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, II, 205; Münâvî, *Fezû'l-kadir*, IV, 459 (hadis no: 10004); Ayrıca benzer hadisler için bkz: Nesâî, Tahrîm, 6; Bezzâr, *el-Müsned*, X, 436 (hadis no: 4590); Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 199-202

⁷⁰ Düzdağ, a.g.e., s. 277; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 165.

⁷¹ İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî, *Kitâbü's-Sünneti ve maahû zilâlû'l-Cenneti fi tahrîci's-sünneti bi kalemi Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1. Basım, Beyrut, 1400/1980, I, 44 (hadis no: 93), II, 435 (hadis no: 895); el-Kuzâî, Ebû Abdullah Muhammed b. Selâme b. Ca'fer b. Ali b. Hukmûn, *Müsnedü's-Şihâb*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi, Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, Beyrut, 1407/1986, I, 43 (hadis no: 15); Suyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, I, 145; ayrıca bkz. Münâvî, *Fezû'l-kadir*, II, 357 (hadis no: 3624). en-Numan b. Beşîr'in bir başka rivayetinde hadisin baş tarafı şöyledir: “İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a şükretmez. Azaşükretmeyen, çoğa da şükretmez. Allah'ın nimetlerini hatırlamak şükür, hatırlamamak ise nankörlüktür...” Ebû's-Şeyh İbn Hayyân, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer, *Kitâbü'l-emsâl fi'l-hadisi'n-Nebevî*, thk. Abdülalî Abdülhameyd Hâmid, Dârü's-Selefiyye, 2. Basım, Bombay, 1408/1987, s. 148 (hadis no:111).

⁷² Düzdağ, a.g.e., s. 277; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 165.

⁷³ İbn Ebî Âsım, *Kitâbü's-Sünne*, II, 45 (hadis no:93) , 435 (hadis no: 895).

⁷⁴ Düzdağ, a.g.e., s. 277; Abdülkadiroğlu, a.g.e., s. 165-166.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer2014

kullanmadaki mahareti onun bu konulardaki bilgisine işaret etmektedir. Onun, mevzû haberler konusunda tepkisi bilinmekle birlikte; bazen hadislerin sıhhatini araştırmadan kullandığı da muhakkaktır.

Kullandığı hadislerin vaaz yaptığı yerlere göre dağılım şöyledir: Balıkesir Zağnos Paşa Camii'nde hadis kullanmamıştır. Kastamonu Nasrullah Paşa Camii'nde 2 hadis kullanmıştır. Kasım 1920'de Kastamonu kazalarında verdiği vaazında 8 hadis kullanmıştır. Bu 8 hadisin 4'ü cemaatten ayrılmamakla ilgilidir. Aralık 1920'de Kastamonu kazalarında verdiği vaazında ise 2 hadis kullanmıştır. Yine Aralık 1920'de Kastamonu ve çevresinde verdiği vaazda bir hadis kullanmıştır. Genel toplamda İstiklal Savaşı yıllarında verdiği vaazlarında kullandığı 13 hadistir. Bu hadislerden de 6'sını metin ve tercümesiyle; 6'sını sadece tercümesini; birinin de sadece metnini onunda bir kısmını vermiştir.

Âkif'in vaazlarından “İslam tevhid dinidir” ve “Temizlik imanın yarısıdır” başlıkları altında birer hadis; “Ümmetin maruz kalacağı imtihanlar” başlığı altında dört hadis incelendi, bunlar da “sahîh”tir. “Müslümanların dertleriyle ilgilenmek” ile ilgili hadis “zayıf”tır. “Cemaatten ayrılmamak” ile ilgili altı hadisten 4'ü “sahîh”; 1'i “hasen”, 1'i de “mevzû” dur.

Toplam 13 hadis incelendi. Bu hadislerden 10'u “sahîh”; 1'i “hasen”; 1'i “zayıf” biri de “mevzû”dur. Bunların oransal dağılımı ise şöyledir: 13 hadisten yaklaşık % 76'si “sahîh”; % 8'i “hasen”; % 8'i “zayıf” ve yine % 8'i “mevzû”dur. Dolayısıyla “sahîh” ve “hasen” hadislerin oranı % 84'ü; “mevzû” dışındaki hadislerin oranı % 92'dir

Mehmed Âkif, vaazlarına hazırlıksız, duygu yüklü olarak çıktığı izlenimi vermektedir. Bu konuşmalarını irticâli yaptığı da bilinmektedir.

Âkif'in hadis uydurucuları konusunda münfail tavrı bilinmektedir. Aynı hassasiyet mevzû haberleri kullanma konusunda gösterememiştir. Hadisin sıhhati konusunda az da olsa değerlendirme yapmakla birlikte bunda da başarılı olduğu söylenemez. Bunları ise onun hadis usulü konusundaki eksik bilgisine bağlamaktayız.

Mehmed Âkif'in Kurtuluş Savaşı Yıllarında yaptığı Vaazlarda Kullandığı Hadislerin Kaynak ve Sıhhat Durumu

	Hadislerin Konusu	Bulunduğu Kaynak	Sıhhat Durumu
1	İslam tevhid dinidir	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî	Sahîh
2	Temizlik imanın yarısıdır	Müslim	Sahîh
3	Ümmetin maruz kalacağı imtihanlar	Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsât; Suyûtî, el-Câmiu's-sağîr	Sahîh
4	Ümmetin maruz kalacağı imtihanlar	Buhârî, Müslim	Sahîh
5	Ümmetin maruz kalacağı imtihanlar	Müslim	Sahîh
6	Ümmetin maruz kalacağı imtihanlar	Buhârî, Nesâî	Sahîh
7	Müslümanların dertleriyle ilgilenmek	Suyûtî, el-Câmiu's-sağîr	Zayıf
8	Cemaatten ayrılmamak	Buhârî, Müslim	Sahîh
9	Cemaatten ayrılmamak	Ebû Dâvûd, Tirmizî	Sahîh
10	Cemaatten ayrılmamak	Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsât; Suyûtî, el-Câmiu's-sağîr	Mevzû
11	Cemaatten ayrılmamak	Ahmed b. Hanbel, Bezzâr, el-Müsned	Sahîh
12	Cemaatten ayrılmamak	Tirmizî	Sahîh
13	Cemaatten ayrılmamak	İbn Ebî Âsım, es-Sünnet; el-Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb; Suyûtî, el-Câmiu's-sağîr	Hasen

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

KAYNAKÇA

- ABDÜLKADİROĞLU**, Abdülkerim- Nuran, *Mehmed Âkif'in Kur'an-ı Kerim Tefsiri Mev'ıza ve Hutbeleri*, DİB Yayınları, Ankara, 1992.
- AHMEDb. Hanbel**, *el-Müsned*, I-VI, İstanbul, 1982/1402.
-, *el-Müsned*, (thk. **Arnaûd**, Şuayb- Mürşid, Âdil, *el-Mevsûatü'l-hadîsiyye Müsnedü imam Ahmed b. Hanbel*) I-XXXXIX, Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, Beyrut, 1421/2001. (Şâmile nüshasından).
- BEYHAKÎ**, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Musa el-Horasânî, *Şuabü'l-imân*, I-XIV, Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, Riyad, 1423/2003.
- BEZZÂR**, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık b. Hallâd, *el-Müsned*, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, I-XVIII, Medine, 1988. (Şâmile nüshasından).
- BUHÂRÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981.
- CÜNDİOĞLU**, Dücane, *Bir Kur'an Şâiri Mehmed Âkif ve Kur'an Meâlî*, Bîrun Yayınları, İstanbul, 2000.
- DÂRİMÎ**, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahman b. Fazl b. Behram, *es-Sünen*, I-II, İstanbul, 1992.
- DÜZDAĞ**, M. Ertuğrul, *Mehmed Âkif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, DİB Yayınları, Ankara 1912.
- EBÛ DÂVÛD**, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî el-Ezdi, *es-Sünen*, I-V, İstanbul, 1401/1981.
- EBÛŞ-ŞEYH İBN HAYYÂN**, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Ca'fer, *Kitâbü'l-emsâl fi'l-hadîsi'n-Nebevî*, thk. Abdülalî Abdülhumeyd Hâmîd, Dâru's-Selefiyye, 2.Basım, Bombay, 1408/1987. (Şâmile nüshasından).
- EDİP**, Eşref, *Mehmed Âkif Hayatı ve Eserleri ve Yetmiş Muharririn yazıları*, Sebilürreşad Neşriyatı, 2. Basım, İstanbul, 1381/1962
- ELBÂNÎ**, Muhammed Nâsiruddîn, Zaîfu "*et-Tergîb ve't-terhîb*", I-II, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, trs. (Şâmile nüshasından).
-, *Zaîfu "el-Câmiu's-sagîr ve ziyâdetih"*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye. (Şâmile nüshasından).
-, *Silsileyü ehâdîsi'z-zaîfeti ve'l-mevzûati ve eserihe's-seyyiü fi'l-ümme*, I-XIV, Dâru'l-Maârif, 1. Basım, Riyad, 1412/1992.
- EREN**, Mehmet, *Mehmet Âkif Ersoy'un Tefsir Yazıları ile Vaaz ve Hutbelerinde Kullandığı Hadislerin Değerlendirilmesi*, SÜİFD., Sayı IX , s. 349-374, 2000.
-, *Mehmet Âkif Ersoy'un Tefsir Yazıları ile Vaaz ve Hutbelerinde Kullandığı Hadislerin Değerlendirilmesi II*, SÜİFD., Sayı X , s. 403-441, 2000.
- ERSOY**, Mehmed Âkif, *Safahat*(nşr. M. Ertuğrul Düzdağ),İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul 1977.
- GÜLER**, Zekeriya, "*Mehmed Âkif'in Fatih Kürsüsünde ve Âsım'da Hadis Atıfları*" FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 1(2013) Bahar, s. 198-2010

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer2014

- HÂKİMEN-NEYSÂBÛRÎ**, İbnü'l-Beyyî' Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn ve bi zeylihî et-telhîs li'l-Hâfız ez-Zehebî*, I-IV, Mektebetü'l-matbaatü'l-İslâmiyye, Beyrut, trs.
- HEYSEMÎ**, Nureddin Ali b. Ebubekir, *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, I-X, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, 1414/1994. (Şâmîle nüshasından).
- HOROZ**, Yavuz, *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat'ta Anlam ve Telmih Olarak Kullandığı Hadislerin İncelenmesi*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010).
- İBN EBÎ ÂSİM**, , Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî, *Kitâbü's-Sünneti ve maahû zülâlü'l-Cenneti fî tahrîci's-sünneti bi kalemi Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî*, I-II, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1. Basım, Beyrut, 1400/1980. (Şâmîle nüshasından)
- İBN MÂCE**, Ebû Abdullâh b. Yezid el-Kazvinî, *es-Sünen*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981.
- KABAKLI**, Ahmet, *Mehmet Akif*, Toker Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 1970.
- KUZÂÎ**, Ebû Abdullâh Muhammed b. Sellâme b. Ca'fer b. Ali b. Hukmûn, *Müsnedü'ş-şihâb*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefî, I-II, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1407/1986. (Şâmîle nüshasından)
- KÜÇÜK**, Cevdet, "Millî Mücadele", DİA., İstanbul, 2005, XXX, 76-83.
- MÜNÂVÎ**, Şerefüddin Yahyâ b. Muhammed, *Fezû'l-kadîr şerhü'l-câmîi's-sagîr*, I-VI, Dâru'l-ma'refe, 2. Basım, Beyrut, 1391/1972.
- MÜSLİM**, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kureyşî, *el-Câmiu's-sahih*, I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981/1401.
- NESÂÎ**, Ebû İsa Muhammed İbn İsa İbn Sevr, *es-Sünen*, I-V, İstanbul, 1981/1401.
....., *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-XII, Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, Beyrut, 1421/2001. (Şâmîle nüshasından)
- OKAY**, M. Orhan - DÜZDAĞ, M.Ertuğrul, "Mehmet Âkif Ersoy", DİA., Ankara, 2003, XXVIII, 432-439.
- TİRMİZÎ**, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Servet, *es-Sünen*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981.
- SUBHÎ**, Sâlih, *Ulûmü'l-hadis ve mustalahuh*, Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 18. Basım, Beyrut, 1991. trc: Kandemir, M. Yaşar, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, DİBY., Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Basım, Ankara, 1973.
- SUYÛTÎ**, Celâleddin Abdurrahman, *el-Câmiu's-sagîr fî ehâdisi'l-beşiri'n-nezîr*, I-II, 4. Basım, Kahire, 1373/1954.
- TABERÂNÎ**, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I-XV, Mektebetü İbn Teymiye, 2. Basım, Kahire, trs.
....., *el-Mu'cemu'l-evsat*, I-X, Dâru'l-Haremeyn, Kahire, trs.
....., *el-Mu'cemu's-sagîr*, I-II, el-Mektebû'l-İslâmiyye, 1. Basım, Beyrut- Ammân, 1405/1985.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

....., *ed-Duâ li't-Taberânî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Basım, 1413/1992.

TOPÇU, Nurettin, *Mehmet Âkif*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1970.

TÜTÜN, Sevgi, "Mehmet Âkif Ersoy'un Vaaz ve İrşad Faaliyetlerinde Kur'an Tefsirinin Yeri ve Önemi", *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt 47, Sayı 4, s. 58-60.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer2014

